

УДК 336.748:336.71(477)

**Корпанюк Т.М.,
асистент кафедри організації обліку та звітності,
Лоїк І.І.,
Вінницький національний аграрний університет**

ОСОБЛИВОСТІ КОЛИВАННЯ КУРСУ ВАЛЮТ В КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Здійснення валютних операцій – найскладніший та найризикованіший вид банківської діяльності, що може принести як великі прибутки, так і значні збитки. Операції з іноземною валютою є одним із провідних напрямів активних операцій банку. В загальній масі активів банку щороку зростає частка операцій з іноземною валютою. Зумовлено це нестабільністю внутрішньоекономічної ситуації в Україні, що спричиняє швидкі темпи інфляції національної валюти – гривні. Тому в сучасних умовах важливим є визначення особливостей та факторів коливання курсів валют, облік валютних операцій, що спрямований на оцінку їх змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними та практичними дослідженнями проблем коливання та обліку зміни курсу валют займалися такі вчені, як: М. Білуха, Ф. Бутинець, Б. Валуєв, А. Гальчинський, С. Голов, О. Дзюблюк, А. Золотов, Г. Кірейцев, М. Кужельний, В. Пархоменко, М. Савлук, Б. Усач, В. Швець та ін. Проте не до кінця залишається дослідженням питання особливостей зміни валютного курсу.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення основних факторів коливання валютного курсу та здійснення обліку валютних операцій у комерційних банках України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема валютного ризику в економічній теорії та практиці вперше постала на початку 70-х років ХХ ст., коли було введено плаваючі валютні курси [5]. Досвід 90-х років ХХ ст. свідчить, що валютні курси дуже рідко залишаються незмінними протягом тривалого періоду. Це означає, що валютні ризики постійно обтяжують діяльність суб'єктів ринкових відносин, які працюють з іноземними валютами [7].

Згідно з рекомендаціями Базельського комітету та підходами НБУ, під валютним ризиком розуміють наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Як відомо, валютний курс – це вартість грошової одиниці однієї країни, виражена у грошових одиницях інших країн або міжнародних платіжних засобах, що визначається попитом і пропозицією на валютному ринку та по суті є коефіцієнтом перерахунку однієї валюти в іншу.

На думку Бідник Н. Б. та Кузь Х. В., процес формування курсу передбачає порівняння купівельної спроможності різних національних валют. Купівельна спроможність кожної національної валюти виражається сумою товарів і послуг, що можна придбати на цю грошову одиницю. Співвідношення купівельної спроможності валют стосовно певної групи товарів і послуг у двох країнах визначає паритет купівельної спроможності [1].

Пробоїв О. А. і Лупуляк О. І. зазначають, що величина валютного ризику, залежить від величини валютної позиції, що займає центральний банк у конкретний момент часу, та від зміни валютних курсів на світовому ринку [7].

Валютна позиція банку – це співвідношення між його активами та зобов'язаннями з урахуванням позабалансових вимог і зобов'язань у певній валюті. Розрізняють закриту валютну позицію (активи = зобов'язанням) та відкриту валютну позицію (активи \neq зобов'язанням) [6].

Ботвіна Н. О. та Євстюніна Н. В. відзначають, що аналіз дотримання банками нормативів і внутрібанківських лімітів відкритої валютної позиції проводять шляхом порівняння їх фактичних значень з установленими [2].

В нашій країні відповідно до Закону «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679-ХІV організацію торгівлі валютними цінностями на валютному ринку України, визначення порядку здійснення операцій в іноземній валюті і валютне регулювання покладено на НБУ. Основним нормативним документом, який встановлює режим здійснення валютних операцій в Україні, у тому числі порядок організації торгівлі іноземною валютою, є Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. № 15-93 [3].

Як зазначають Бідник Н. Б. та Кузь Х. В., між рівнем інфляції в довготерміновому періоді існує безпосередній зв'язок з пропозицією грошей, яка є ще одним фактором курсоутворення. Шок грошової пропозиції впливає на інфляційну динаміку. При цьому в міру збільшення темпів інфляції її залежність від темпів зростання грошової пропозиції набуває дедалі вразливішого характеру [1].

Варто зазначити, що результатом скорочення грошової маси є зниження цін і подорожчання національної валюти внаслідок підвищення її купівельної спроможності, а збільшення маси грошей в

обігу має протилежний вплив на обмінний курс, оскільки спричиняє зростання цін, а отже, і зниження купівельної спроможності грошової одиниці.

Рівень відсоткових ставок є фактором, який визначає міжнародний рух капіталів, що позначається на динаміці обмінного курсу. Підвищення відсоткових ставок за депозитами робить інвестиції у валюті певної країни більш привабливими, а отже, є засобом залучення іноземного капіталу, що сприяє підвищенню курсу національної валюти. І навпаки, зниження ринкових ставок відсотка зумовлює відтік іноземних капіталів за кордон, що призводить до зниження попиту на національну валюту та її здешевлення.

Активне сальдо платіжного балансу сприяє підвищенню обмінного курсу національної валюти, оскільки збільшується попит на неї з боку іноземних боржників для погашення їхніх зобов'язань перед національними експортерами і кредиторами [1].

Сальдо платіжного балансу сьогодні негативно впливає на гривню.

Доцільно відмітити, що основними факторами, які зумовлюють виникнення валютного ризику на внутрішньому валютному ринку України, є: коливання курсів на світовому валютному ринку, інфляційні очікування, політична та економічна нестабільність, непередбачуваність валютно-курсової політики НБУ, великі обсяги спекулятивних операцій.

Позитивні курсові різниці - це нереалізовані доходи, що виникають у результаті переоцінки активів та зобов'язань в іноземних валютах і банківських металах, викликані зміною валютних курсів.

Негативні курсові різниці - це нереалізовані витрати, що виникають у результаті переоцінки активів та зобов'язань в іноземних валютах і банківських металах, викликані зміною валютних курсів [2].

Організація, принципи та методика обліку операцій з іноземною валютою докорінно змінилися з переходом банківської системи на міжнародні стандарти обліку.

Виділяють структурні і кон'юнктурні фактори формування валютного курсу. Структурні – це показники розвитку економіки, рівень інфляції, обсяг грошової маси, структура і стан платіжного балансу, дефіцит державного бюджету, платоспроможність країни, рівень довіри щодо національної валюти як на національному, так і на світовому ринку, обсяг запозичень як внутрішніх, так і зовнішніх тощо; кон'юнктурні фактори – спричинені коливаннями ділової активності, політичним, військовим станом, прогнозами тощо [8].

НБУ щодня до початку робочого дня встановлює курси купівлі та продажу іноземних валют. Комерційні банки, на основі курсу НБУ, встановлюють свої курси (з метою одержання прибутку).

Якщо центральний банк намагається втримати курс валюти на певному рівні на протидію дії ринкових сил, то на динаміку обмінного курсу можуть вплинути спекулятивні потоки капіталів.

Банки відкривають рахунки у іноземній валюті юридичним та фізичним особам згідно з чинним законодавством України. Порядок відкриття рахунків клієнтам регламентовано інструкцією № 3 «Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті», затвердженою НБУ 04.02.98 р.

Унаслідок здійснення валютних операцій в комерційному банку постійно змінюється співвідношення залишків на рахунках в іноземній валюті, які формують активи та пасиви (з урахуванням позабалансових вимог та зобов'язань за незавершеними операціями).

Плетюх Л. О. відзначає, що виникнення активу або пасиву в іноземній валюті відобразатиметься на тих самих рахунках, що й гривневого активу чи пасиву. Мультивалютність в обліку поширюється тільки на рахунки 1-го, 2-го, 3-го, 4-го та 9-го класів. Облік на рахунках 5-го, 6-го та 7-го класів ведеться тільки в національній валюті [4].

Аналітичний облік грошових коштів в іноземній валюті здійснюється у іноземній валюті за номінальною вартістю та національній валюті України. У синтетичному обліку – лише в національній валюті.

Зв'язок між операціями в національній та іноземній валюті забезпечується використанням технічних рахунків. Їх облік ведеться на рахунку 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та рахунку 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Рахунки валютної позиції та її еквівалента відображають позицію банку у відповідній валюті та вартість валюти, перераховану в гривні. Рахунок 3800 відкривається за кодами валют в іноземній валюті та в гривнях, а рахунок 3801 – лише в гривнях, аналітичний облік ведеться за видами валют [4]. Кінцевим результатом при здійсненні валютних операцій є проведення за дебетом рахунка в одній валюті та кредитом – в іншій.

Для відображення в обліку операцій з купівлі-продажу іноземної валюти та банківських металів використовується технічний рахунок 9920 «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами». Банківські операції відображають незалежно від дати валютування. Якщо дата операції та дата валютування не збігаються, то зобов'язання і активи банку в іноземній валюті відображаються на позабалансових рахунках: групи 920 «Валюта та банківські метали, що куплені, але не отримані»; групи 921 «Валюта та банківські метали, що продані, але не відіслані». Якщо дата розрахунку і дата валютування не збігаються, для обліку активів та зобов'язань банки використовують такі балансові рахунки: 2800 «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів»; 2900 «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі-продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів»; 3540 «Дебіторська заборгованість з

придбання іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку»; 3640 «Кредиторська заборгованість з придбання іноземної валюти та банківських металів за рахунок банку».

Висновки з проведеного дослідження. До головних чинників виникнення валютних ризиків відносяться коротко- та довгострокові коливання обмінних курсів, що залежать від попиту і пропозиції валюти на національному і міжнародному валютних ринках. Сприятлива цінова динаміка на зовнішніх ринках, активне сальдо платіжного балансу, помірний рівень інфляції, скорочення зовнішніх зобов'язань створюють об'єктивні передумови для ревальвації національної валюти – гривні. Коливання валютного курсу значно впливає на результат діяльності комерційних банків, адже здійснення валютних операцій може принести як прибуток, так і збиток. Суттєвий вплив у формуванні курсу валют належить НБУ та стану платіжного балансу країни.

Бібліографічний список

1. Бідник Н. Б. Курсові коливання: фактори та їх вплив на економіку / Н. Б. Бідник, Х. В. Кузь // Науковий вісник НЛТУ України : [зб. наук.-техн. Праць]. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.3. – С. 149-157.
2. Ботвіна Н. О. Проведення валютних операцій комерційними банками та методика їх оцінювання / Н. О. Ботвіна, Н. В. Євстюніна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/biznes/2009_2/2009/02/090216.pdf
3. Науменко В. Валютні операції на умовах «спот»: порядок здійснення та особливості бухгалтерського обліку / В. Науменко // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 7. – С. 56-60.
4. Плетюх Л. О. Особливості обліку валютних операцій комерційних банків / Л. О. Плетюх // Управління розвитком. – 2012. – № 4. – С. 126-127.
5. Прасолова С. П. Проблеми оцінки та управління валютним ризиком комерційних банків: актуальні аспекти / С. П. Прасолова // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України: Серія: Економічні науки. – 2008. – № 1. – С. 241-248.
6. Приходько М. С. Визначення валютних позицій банку під час відображення обліку валютних операцій / М. С. Приходько // Управління розвитком. – 2012. – № 4. – С. 138-140.
7. Пробоїв О. А. Валютна політика України в умовах глобальної фінансової нестабільності і волатильності обмінних курсів валют / О. А. Пробоїв, О. І. Лупуляк // Інноваційна економіка. – 2012. – № 2. – С. 261-268.
8. Пулик В. Я. Валютний курс та фактори, що на нього впливають / В. Я. Пулик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=880>

Анотація

У статті розглянуто основні чинники, що здійснюють вплив на коливання курсу іноземних валют. Визначено структурні і кон'юнктурні фактори формування валютного курсу. Уточнено основні аспекти аналітичного та синтетичного обліку валютних операцій та їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку у комерційних банках України. Визначено вплив Національного банку України на формування валютного курсу. Зазначено основні фактори, які зумовлюють виникнення валютного ризику на внутрішньому валютному ринку України. Визначено поняття позитивних та негативних курсових різниць.

Ключові слова: валютний ринок, валютний ризик, курсові коливання, курсові різниці, валютна позиція.

Анотация

В статье рассмотрены основные факторы, оказывающие влияние на колебания курса иностранных валют. Определены структурные и конъюнктурные факторы формирования валютного курса. Уточнены основные аспекты аналитического и синтетического учета валютных операций и их отражение на счетах бухгалтерского учета в коммерческих банках Украины. Определено влияние Национального банка Украины на формирование валютного курса. Указаны основные факторы, обуславливающие возникновение валютного риска на внутреннем валютном рынке Украины. Определены понятия положительных и отрицательных курсовых разниц.

Ключевые слова: валютный рынок, валютный риск, курсовые колебания, курсовые разницы, валютная позиция.

Annotation

The article reviews the main factors that have an effect on the fluctuations of foreign currencies. The structural and circumstantial factors of the exchange rate are defined. The basic aspects of analytical and synthetic accounting currency transactions and their reflection on accounts in commercial banks of Ukraine are specified. The influence of the National bank of Ukraine on the formation of the exchange rate is defined. The factors that lead to the emergence of currency risk on the domestic currency market of Ukraine are indicated. The concept of positive and negative exchange rate differences is defined.

Key words: currency market, currency risk, exchange rate fluctuations, exchange rate differences, currency position.